

Jungtinė Lietuvių kalbos instituto ir Lietuvių terminologijos forumo konferencija

RITA DEDONIENĖ

Europos Komisijos Vertimo raštu generalinis direktoratas

2017 m. birželio 1–2 d. jau antrą kartą Vilniuje vyko jungtinė Lietuvių kalbos instituto ir Lietuvių terminologijos forumo (LTF) konferencija. Konferenciją sudarė dvi dalys: pirmoji diena buvo skirta teoriniams ir moksliniams terminologijos klausimams aptarti, o antroji – daugiau praktinėms temoms. Pirmąją konferencijos dieną Lietuvių kalbos institute (Vileišio g. 5) vyko tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“, o antrąją dieną III Seimo rūmų konferencijų salėje (Gedimino pr. 53) – kasmetinė (jau septintoji) LTF konferencija.

Konferenciją organizavo Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras, Lietuvių terminologijos forumo koordinavimo grupė, Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato (VRGD) Lietuvių kalbos departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, Europos Sąjungos Tarybos Generalinio sekretoriato Vertimo raštu direktorato Lietuvių kalbos skyrius ir „Infoterm“ (Tarptautinis terminologijos informacijos centras).

Mokslinę konferenciją pradėjo ir sveikinimo žodį tarė Lietuvių kalbos instituto direktorė prof. dr. Jolanta Zabarskaitė. Ji pabrėžė konferencijų, kuriose aptariami terminologijos teoriniai ir praktiniai dalykai, svarbą kalbos raidai ir kasdienei vartosenai. Anot J. Zabarskaitės, leksikologai pasaulį pavadina, o terminologai jį kuria įvardydami sąvokas ir kurdami naujus terminus.

Toliau pranešimus anglų kalba skaitė du kviestiniai pranešėjai – prof. Rute Costa iš Lisabonos NOVA universiteto ir dr. Christianas Galinskis iš „Infoterm“. Prof. R. Costa kalbėjo apie teksto vaidmenį nagrinėjant terminiją ir papasakojo apie terminologijos darbo metodus Lisabonos NOVA universitete. Pranešėjos teigimu, specializuoti tekstai yra efektyviausia specialistų bendruomenės tarpusavio supratimo ir bendravimo priemonė, juose ryškėja ne tik nusistovėjusios sąvokos ir jų ryšiai, bet ir sąvokų raidą atspindinti dalykinė polemika, todėl tekstai labai svarbūs dirbant ter-

minologijos darbą. Ji taip pat pabrėžė srities eksperto vaidmenį kuriant sąvokų žemėlapius ir ryšio tarp terminologijos ir kitų sričių, pavyzdžiui, lingvistikos, informatikos, žinių ir kompiuterinės inžinerijos, svarbą.

Kitas kviestinis svečias – dr. Ch. Galinskis – skaitė labai įdomų pranešimą „Daiktų internetas: mitai ir realybė“. Pranešėjas apžvelgė daiktų interneto terminijos problematiką ir pabrėžė daiktų interneto nulemtų pokyčių spartą. Jis paminėjo šiuo metu dažnai vartojamus e. tikrovės terminus, kaip antai e. *bankininkystė*, e. *pirkimai*, e. *sveikata*, ir pateikė daug įdomių pavyzdžių ir faktų apie išmaniuosius ir susietuosius prietaisus, jų poveikį visuomenei, verslui, bendravimui ir kalbai. Pavyzdžiui, dėl vis populiarėjančių trimačių spausdintuvų mažėja poreikis sandėliuoti prekes, nes norimą prekę (daiktą) galima tokiu spausdintuvu „atsispausdinti“ būtent tada, kai jos reikia. Tačiau tebėra daug neišspręstų daiktų interneto ir e. erdvės klausimų – duomenų saugumas, privatumas, pasitikėjimas e. erdvėje, kibernetiniai nusikaltimai ir pan. Vis dėlto, pranešėjo teigimu, daiktų internetas be turinio yra tik technologija, todėl būtina kalbėti apie turinio, informacijos ir duomenų kokybę, jų interpretavimą ir lankstų bei decentralizuotą tvarkymą. Atrodo, kad dabar pagrindinis uždavinys – susidoroti su informacijos gausa, įvardyti naujus reiškinius, o terminologijos mokslo plėtote ir teorinės minties raida rūpinamasi mažiau.

Po kviestinių svečių pranešimų darbas buvo tęsiamas keturiose sekcijose: vienu metu lygiagrečiai dirbo dvi sekcijos, tad dalyviai turėjo pasirinkti juos labiausiai dominančius pranešimus. O rinktis tikrai buvo iš ko: perskaityta per 20 pranešimų. Jų autoriai – specialistai iš Lietuvos ir svečiai iš Latvijos, Estijos, Baltarusijos, Lenkijos, Kaliningrado srities, Gruzijos, Nyderlandų, Austrijos, Kroatijos, Portugalijos, Ispanijos ir net tolimosios Kolumbijos. Pranešimų tematika labai plati – nuo teorinių terminologijos klausimų analizės iki profesinės kalbos ypatumų nagrinėjimo.

Pirmoje sekcijoje kalbėta apie terminologijos darbo ypatumus. Pavyzdžiui, svečias iš Estijos Peepas Nemvaltsas pasakojo apie terminologijos mokymą Talino universitete ir estų terminų tvarkybą. Pranešėjo teigimu, vienas iš svarbiausių termino funkcionalumo požymių yra vienareikšmiškumas, nors daugiareikšmiškumo ne visada pavyksta išvengti. Šį teiginį pranešėjas pailiustravo termino *terminologija* pavyzdžiu. Pranešėjas iš Nyderlandų Janas Roukensas apžvelgė Europos Komisijos terminologijos politiką 1992–1999 m., o Viačeslavas Ščerbinas iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Sisteminės analizės ir strateginių tyrimų centro kalbėjo apie būtinybę stiprinti Baltarusijos pramonės įmonių ir mokslo

įstaigų bendradarbiavimą informacijos mainų ir terminologijos srityje, rengti naujausių mokslo ir pramonės sričių žinytus ir tobulinti profesinę kalbą, nes išsamų termino kontekstą galima rasti tik specializuotose monografijose ir specialiose enciklopedijose.

Antroje sekcijoje daugiau dėmesio buvo skirta teoriniams terminologijos aspektams. Markas Paura (Vilniaus universitetas) pristatė išplėstinio termino straipsnio idėją. Be standartinių duomenų, termino straipsnyje būtų galima pateikti įvairios papildomos informacijos, pavyzdžiui, apie termino darybą, istorinę raidą, vietą hierarchinių santykių sistemoje. Tai duotų edukacinės naudos ir padėtų įprasminti terminografinius tyrimus. Jurgita Mikelionienė (Kauno technologijos universitetas) nagrinėjo terminų apeliatyvacijos aspektus. Pranešėja šį sąvokų pavadinimų kūrimo būdą iliustravo gausiais įvairių sričių eponiminiais terminais ir aptarė jų radimosi motyvus. Violeta Černiauskaitė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) apžvelgė bibliotekininkų profesinės leksikos formavimo, tyrimo ir norminimo darbus ir jų kryptis. Nijolė Bliūdžiuvienė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilniaus universitetas) aptarė sąvokų aiškinimo ir naujų terminų teikimo komunikacijos ir informacijos mokslų srities disertacijose problematiką. Sekcijos darbą baigė Egidijus Zaikauskas (Europos Komisija). Savo pranešime jis nagrinėjo terminų metažymeklių funkcijas vertimuose: jie gali rodyti termino naujumą, egzotiškumą, metaforiškumą, santykį su kalbos norma ir pan.

Popietinėse sekcijose daugiausia buvo kalbama apie specialių sričių profesinę kalbą, jų terminijos tvarkymą bei konkrečius tyrimus.

Trečiojoje sekcijoje nemažai pranešimų skirta metodiniams terminų tvarkymo ir tyrimo klausimams. Ivana Šutej iš Zagrebo universiteto Odontologijos mokyklos pristatė daugiakalbę farmakologijos terminų bazę FARMANA, kuri kuriama siekiant sutvarkyti kroatų farmakologijos terminiją ir užtikrinti nuoseklesnę jos vartojimą. Į šią bazę įtraukiami terminai renkami iš svarbiausių farmakologijos leidinių. Terminų glosarijaus kūrimo metodikos ir pragmatikos klausimus nagrinėjo ir Blanca Stella Giraldo Perez („Infoterm“). Elena Logunova (Kaliningrado valstybinis technikos universitetas) kalbėjo apie freimų semantikos metodikos taikymą terminologijoje ir pagal šią metodiką atliktą internetiniuose forumuose vartojamų ekonomikos terminų tyrimą. Aleksandra Makowska (Lodzės universitetas) tyrė mikroelektronikos, telekomunikacijų ir kompiuterijos terminus, remdamasi specializuoto tekstyno duomenimis. Anita Butāne iš Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto pasakojo apie botanikos terminų kūrimą: labai dažnai termi-

nai tiesiog verčiami iš kitų kalbų. Pavyzdžiui, lotyniškas terminas *Helianthus* (< gr. *helios* „saulė“ + *anthos* „gėlė“) daugelyje kitų kalbų taip pat verčiamas „saulės gėlė“ (dėl vizualinio panašumo) arba „gėlė, kuri atsigręžia į saulę“ – liet. *saulėgrąža*, lot. *solsequium*, it. *tornasole*, vok. *Sonnenwende*, rus. *solncevo-rot*; taip pat vok. *Sonnenblume*, angl. *sunflower*, latv. *saulgrieze* ir *saulespuķe*. Latvijoje srities specialistai dažnai mano, kad pažodinis terminų vertimas yra pagrindinis botanikos terminų kūrimo būdas, ir pastebi, kad daugelis tokių terminų atitinka lotyniškąjį ar kitų kalbų modelį. Remiantis lotynišku pavyzdžiu, augalo vardas atitinka jo mokslinį pavadinimą, tačiau prarandami populiariūs ar tradiciniai augalų vardai.

Viešnia iš Kolumbijos María Cecilia Plested-Alvarez (Antiokijos universitetas) aptarė dalyko ekspertų praktinio mokymo dirbti terminologijos darbą problemas: jiems sunku atskirti terminologiją nuo leksikologijos, žodį nuo termino, suprasti, kaip apibrėžiamos sąvokos. Ji pristatė praktinio mokymo eigą: nuo sąvokų apibrėžčių paieškos, apibrėžčių kūrimo naujoms sąvokoms apibrėžti ir terminų kūrimo joms įvardyti iki terminijos darninimo validavimo seminaruose.

Darbas ketvirtoje sekcijoje prasidėjo pranešimu apie lietuvių kalbos terminų ir kolokacijų automatinį nustatymą. Erika Rimkutė (Vytauto Didžiojo universitetas) apžvelgė autorių kolektyvo projektą, kurio tikslas – sukurti pastoviųjų žodžių junginių tyrimo metodiką.

Dr. Rasulė Vladarskienė iš Lietuvių kalbos instituto apžvelgė kūrybinių industrijų terminijos aprėpties, tvarkybos ir realiosios vartosenos problematiką. XXI a. vis plačiau visur įsigalint technologijoms, kaip ypač svarbi šiuolaikinio darbuotojo kompetencija išskyla kūrybiškumas. Atsirado ir išpopuliarėjo terminas *kūrybinės industrijos*, žymintis labai talpią sąvoką, apimančią veiklos sritį, kurioje susilieja verslas, komunikacija, technologijos, kultūra ir menas. Dėl srities įvairialypiškumo jos terminija sutvarkyta labai nevienodai: pavyzdžiui, neblogai sutvarkyti pagrindiniai tradicinių meno sričių terminai, išleistas ne vienas gerai parengtas žodynas, taisyklingi terminai pateikiami enciklopedijose ir mokslinėje literatūroje, tačiau keblesnė padėtis dėl komunikacijos srities terminų, čia ypač paplitę internetiniai žodynai ir žodynėliai, kur specifinėms siaurai vartojamoms sąvokoms žymėti dažnai pateikiami žargoniniai profesionalizmai.

Net keletas pranešimų buvo skirta informatikos ir kompiuterijos terminijai. Dr. Albina Aukšoriūtė iš Lietuvių kalbos instituto skaitė pranešimą apie informatikos ir kompiuterijos terminų sinonimiją ir raidą. Dr. Robertas Stunžinas (Lietuvių kalbos institutas) nagrinėjo metaforinius kompiuterijos

terijos terminus. Nepamiršta aptarti ir visuomenės požiūrio į informatikos ir kompiuterijos terminų lietuvinimą: Asta Mitkevičienė (Lietuvių kalbos institutas) visuomenės nuostatas tyrė remdamasi internetiniu diskursu – diskusijomis, komentarais, tinklaraščiais (2004–2015 m.).

Apibendrinant pirmosios dienos pranešimus būtų galima išskirti du aspektus: 1) terminologai vis labiau pereina į vertimą, versti tenka vis daugiau, taip pat suderinti sąvokų raišką įvairiomis kalbomis; 2) tendencijas informacinių technologijų ir kompiuterijos terminų srityje ir visuomenės požiūrį į jas. Minėtas A. Mitkevičienės iš Lietuvių kalbos instituto pranešimas nuteikia optimistiškai, kad, nepaisant kai kurių nuostatų ir akivaizdaus terminologinio švietimo poreikio, jau beveik niekas nekvestionuoja būtinybės ieškoti lietuviškų terminų.

Kaip konferencijos pabaigoje sekcijų darbą apibendrina dr. R. Vladarskienė, „tai buvo platus ir visapusiškas žvilgsnis į terminologijos praeitį, dabartį ir perspektyvas. Vienas pranešimas papildė ar tęsė kitą pranešimą – tikras bendraminčių susitikimas“. Apibendrinant taip pat pasakytina, kad pirmoji jungtinės konferencijos dalis tapo puikia įžanga antrosios konferencijos dienos susitikimui.

Antrąją dieną vyko Lietuvių terminologijos forumo (LTF) konferencija, į kurią susirinko beveik pusantro šimto ES ir Lietuvos institucijų bei mokslo įstaigų terminologų, vertėjų, redaktorių ir specialistų. Dar grupelė ES Tarybos ir Lietuvos nuolatinės atstovybės ES kolegų konferencijoje dalyvavo per vaizdo tiltą su Briuseliu.

Konferenciją sveikinimo žodžiu pradėjo Seimo Pirmininko pavaduotoja Irena Degutienė, kuri pabrėžė, kaip svarbu pasirūpinti, kad teisės aktai būtų surašyti taisyklinga ir sklandžia lietuvių kalba.

Po jos kalbėjęs LTF pirmininkas Arūnas Butkevičius (Europos Komisija) apžvelgė, kas LTF nuveikta per praėjusius metus ir kokius terminologinius darbus ketinama nudirbti.

Rita Dedonienė (Europos Komisija) trumpai papasakojo apie išvakarėse Lietuvių kalbos institute įvykusią konferenciją „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“.

Šių metų LTF konferencijos pranešimai buvo skirti dviem pagrindinėms temoms: lietuvių kalbos teisės terminijos reikalams ir saugumo internete bei duomenų apsaugos terminijos klausimams.

Pranešimus apie teisės terminiją skaitė dr. Alvydas Umbrasas (Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Lietuvių kalbos institutas), dr. Haroldas Šinkū-

nas (Vilniaus universitetas) ir dr. Sigita Rackevičienė (Mykolo Romerio universitetas). Apie grėsmės kibernetinėje erdvėje ir šios srities terminiją kalbėjo Arnoldas Judinas (Ryšių reguliavimo tarnyba), dr. M. Paura (Vilniaus universitetas) ir dr. Sigita Stankevičienė (Europos Komisija).

Po pietų konferencijos dalyviai apie terminologijos aktualijas diskutavo trijose artelėse.

1. Duomenų apsaugos ir saugumo informacinėje erdvėje ES ir LR teisės aktų terminija (vedėjos dr. S. Rackevičienė ir Vitalija Špokienė). Artelės dalyviai diskutavo apie teisės terminijos dabartinę padėtį ir kylančius poreikius. Kokių tyrimų, žodynų ar terminų bazių labiausiai trūksta teisininkams, vertėjams, redaktoriams šiandien? Atsižvelgiant į skirtingų grupių poreikius, paminėtina, kad trūksta dvikalbių ar daugiakalbių teisės terminų žodynų, ypač pasigendama prancūzų ar lenkų kalbų žodynų, be to, būtų labai naudinga parengti išsamius atskirų teisės sričių žodynus, pavyzdžiui, Europos teisės ar pan.

Visi pritarė, kad šiuolaikiniam vartotojui reikia patikimų, profesionaliai parengtų ir konkretiems poreikiams pritaiktų žodynų. Tokius žodynus rengiant galima pasitelkti specialiąsias kompiuterines programas, kurios palengvina terminų paiešką, atranką, rūšiavimą, pateikimą ir analizę. Kompiuterinė terminografija atveria daug naujų galimybių ir būdų, bet kartu reikia protingai naudotis jau turimais ištekliais. Pavyzdžiui, Terminų banko ir IATE terminų bazėje sukauptus teisės srities terminus reikėtų nuolat tvarkyti, atnaujinti ir toliau pildyti. Akivaizdu, kad teisės terminų tvarkyba yra labai svarbus ir atsakingas darbas, nes vienodai suprantamos ir įvardijamos sąvokos yra ne tik terminologų ar srities specialistų rūpestis, bet ir visos visuomenės struktūrų veiklos kokybės pagrindas.

2. Lietuvių teisės terminijos dabartis ir ateitis (vedėjos S. Stankevičienė ir Inga Rimkevičienė). Artelės darbas prasidėjo nuo neseniai priimtų ir būsimų ES ir LR teisės aktų apžvalgos, trumpo apibendrinimo, su kokiais terminologiniais sunkumais susidurta juos verčiant ir rengiant ar perkeltiant į nacionalinę teisę. Keltas klausimas, kokių naujų lietuviškų terminų jau reikia ar netrukus prireiks.

Vangiai prasidėjusi diskusija pagyvėjo perėjus prie konkrečių terminų aptarimo. Daug diskutuota dėl galimų ENISA pasiūlyto termino *computer hygiene* atitikmenų. Svarstyta, ar terminas *kompiuterinė higiena* būtų tinkamas ir pakankamai aiškus, ar galėtų rasti kitų terminų su dėmeniu *higiena*, t. y. ar formuojasi tokių sąvokų sistema. Pritarta, kad toks terminas galėtų būti vartojamas kalbant apie saugaus naudojimosi kompiuteriu

rekomendacijas, skirtas privatiems asmenims, bet sunkiai įsivaizduojamas kalbant apie teisinius saugumo reikalavimus.

Trumpai spėta padiskutuoti ir dėl kitų duomenų ir informacinių tinklų saugumo terminų, tokių kaip *data localization*, *data harvesting* ir pan., lietuviškų atitikmenų. Pastebėta, kad neturime bendros koncepcijos, kaip spręsti tokių naujų metaforinių terminų problemą, ir kad institucijų terminologai galėtų dėl jos diskutuoti ir galbūt susitarti.

3. Metafora informacinių technologijų terminijoje (vedėjai dr. R. Stunžinas ir dr. M. Paura). Pradžioje R. Stunžinas pasiūlė diskutuoti apie naujas iš anglų kalbos atėjusias kibernetinio saugumo ir kompiuterių apsaugos metaforas, pvz.: *ransomware*, *crimeware*, *scareware*, *greyware*, *blended malware*, *dumpster diving* ir kt. Diskutuota, ar metaforas vertėtų įsileisti, ar vis dėlto sąvokas reikėtų įvardyti ne perkeltinės reikšmės terminais. Kai kurios naujos metaforos gali kelti painiavos. Pavyzdžiui, anglišku dėmeniu *host* gali būti įvardijamas pagrindinis įrenginys (*host computer* – pagrindinis kompiuteris) ir objektas, kurį galima užkrėsti (*host application* – galima užkrėsti programa). Angl. *host*, pavartotas su terminu *computer*, įvardytų ir pagrindinį kompiuterį, ir užkrėsti galimą kompiuterį.

M. Paura pateikė pluoštą kenkimo programas įvardijančių metaforinių terminų: *victim*, *target*, *payload*, *infection*, *carrier*. Jo manymu, jei pagrindiniai kompiuterių saugumo terminai yra metaforiniai, susiję terminai taip pat gali būti metaforiniai.

Karštos artelės dalyvių diskusijos parodė, kad metaforinio reikšmės perkėlimo iš vienos mokslo srities į kitą problema sparčiai kintančioje kompiuterijoje yra ypač svarbi.

Konferencijos pabaigos žodį tarė Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė dr. Daiva Vaišnienė. Ji išskėlė terminologų darbo svarbą sklandžiam institucijų bei visos valstybės administravimui, taip pat nurodė būtinybę turėti gerai parengtų įvairių sričių terminų žodynų ir tinkamai veikiančias, nuolat tvarkomas bei atnaujinamas terminų bazes, kaip antai LR terminų bankas ir IATE.

Gauta 2017-11-14

Rita Dedonienė
Europos Komisija
Bâtiment T2 02/C004, 1-7 Boulevard Pierre Frieden,
L-1543 Luxembourg, Luxembourg
E. paštas rita.dedonienne@ec.europa.eu